

Erdély déli határai kijárájáról irt „Napló“ 1741-ből.

— Befejező közlemény. —

VI. A török határelkülönítő bizottság főtagjai, a melléjük rendelt biztosok és szolgálók s azoknak adott ajándékok jegyzéke.

„1. Főkövet Elhagi Merku-Fati (e Napló írója csak Merku-Fatit írt, mellékletekben másképp fordul elé, de hibásan, én ezt az alakot tartom jobbnak.) Mehmed Effendinek — egy gyűrűt.

2. Molah Niman török jogtudósnak — arany órát.

3. Ismail Zaimnak (ki a bizottsági Utasítás német fordításában: Gedüklü Ismailnak és mérnöknek van írva) egy drága kelmét.

4. A Diván csausznak ezüst órát.

5. Azon Agának, akit a Viddini Seraszkiers a Szultán parancsára rendelt a bizottság mellé, egy ezüst órát.

6. Mahmud tolmácsnak 30 aranyat.

„A főkövet házi tiszteinek adatott:

Hasnadar Achmet aga titkárnak 10 aranyat, vagy annyit érő kelmét.

Hagsi Hasszán aga udvarmesternek hasonló ajándékot.

Egy mérnöknek szintén azt.

„A nevezett biztosok házi szolgálóinak:

Molah Husseimnak kelmét vagy 10 aranyat. Achmet, Kara Ismail, Kafegsi Achmet, Saka Mustafa, Karo Ally, Saraz Suleiman, Saraz Husseim, Molah Ismail, Abdulah, Selim, Kafegsi Osman, Kaihi Mustafa, Kilbergi, Kara Kiula Mustafa, Abdulah, Mehmed, Seins = szakácsok. Ezen 17 szolgálóknak egyenként 4, együtt 68 aranyat.

„Molah Niman szolgálának:

Mechmet, Husseim, Assisy szakácsnak egyenként 4, együtt 12 aranyat.

„Ismail Zaim házi szolgálának:

Husseim, Hallil, Ally-nak egyenként 3, együtt 9 aranyat.

„A Diván Csausz házi szolgálának: Ibrahim 3 aranyat.

„A Viddini aga szolgálának: Mehmet, Ibrahimnak egyenként 3, együtt 9 aranyat.

„A mérnök szolgálának: Allynak 3 aranyat.

„Kimutatása, a mibe mindez kerülni fog:

Az Effendi drágaköve	579 arany.
Molah arany órája	60 „
Zaim gazdag kelméje	40 „
A Csausz ezüst órája	12 „
Aga ezüst órája	12 „
Tolmács készpénz ajándéka	30 „
A titkárnak, udvarmesternek és mérnöknek akár kel- mében, akár 10—10 aranyban	30 „
Molah Husseimnak szintén	10 „
Az Effendi 17 házi szolgálának 4 aranyával	68 „
Molah 3 szolgálának 4 aranyával	12 „
Zaim 3 szolgálának 3 arannyal egyenként	9 „
Csausz 1 szolgálának	3 „
Aga 2 szolgálának	6 „
Mérnök 1 szolgálának	3 „

Együtt: 874 arany.“

VIII. Távozás Nagy-Szebenből s további út.

Ezeket végezvén, az Effendi szállásáról búcsuvételre gróf Platz tábornok helyettes parancsnokhoz mentünk, a mit megtéve, a mint az utcán végig vonultunk, a katonaság az őrhelyekről mindenfelé tisztelgett fegyverével, a dob pergett, s nagy bámuló közönség csődült ki az utcákra. Így hagytuk el Szebent s egyenesen Talmácsra érkeztünk; ott egy kis folyam mellett a falun kívüli mezőn felvertük sátrainkat (a Napló-iro ennek rajzát is mellékelte H. alatt), s

megtelepedtünk. Ebédünket elég bőven elvégezvén, a terület homlok-részére a gróf Kollowrát vértes katonái közül százat, a tüzérek közül szintannyit, sőt a kiséretül adott Springer-ezredbelieket is sorba felállítva, az ottoman Effendi sátora elé mentünk, a hol valamennyi előkelő török sorban ült s szolgálják állva udvaroltak nekik. Bemenne a sátorba, mi leültünk, s az Effendi nemsokára kezébe vette a nekünk átadandó határelkülönítési iratot, gróf Kollowrát a mivel azt kicserélnünk kellett, átadta Kreinitz tolmácsnak, s az Effendi mondatonkint olvasta a magáét, a tolmács a mienket, a mi latinul volt szerkesztve, szintén mondatonként. Miután így mindkettőt megolvastuk s összehasonlítottuk, a magáét mindkét fél, a török kék színű, mi sárga színű aranyfál közbe szőtt selyem kelme tárczába tettük, s elébb gróf Kollowrát, erre rögtön az Effendi adta át a magáét. Eközben német, magyar, sőt szász uri nők is érkeztek a sátorba oly nagy számmal, hogy majdnem egymás ölébe kellett ülnünk; s e nagy számú álló és ülő közönség jelenlétében kicseréltetett a két irat. Gróf Kollowrát átvevén azt a töröktől, így szólt Kreinitz tolmáchoz: „Ő annak, mint megesküdt tolmácsnak hitére veszi át azt, de nem tudja, vajjon azzal, a mit ő adott a töröknek, egyező-e? azon esetben, ha valami egyebet foglalna magában, azért nem ő, a ki a török nyelvet nem érti, hanem a fordító tolmács lesz felelős.“ Az Effendi pedig úgy nyilatkozott, hogy neki még a következő nap itt kell maradni azért, hogy az iratot a fényes portának gyors futárral megküldhesse. A kicserélést a katonaság részéről ünnepélyes lövés, dobszó és trombita harsogás követte. Ezután egy ökröt és hét berbécsét sütöttek meg, s kitették a nagy számmal egybegyült parasztnépnek szétkapkodás végett; azután áldozat és 24 rénes forint osztatott ki, és két hordó bor magas helyre, mint egy szinpadi térre úgy állíttatott ki, hogy abból a közelébe tóduló sokaság csapon magának innivalót bocsáthasson le. Mig a nép veszekedve nyomult e hordók közelébe, az Effendi az előkelő törökökkel gróf Kollowráthoz ment búcsulátogatásra, a ki őket szívesen fogadta, leültette s a kávéról engedelmet kérve, válogatott ételekkel kínálta meg, a mit a török követ látva, a maga sátrából hozatott s úgy ittak ki néhány csészével, s ekkor rövid beszélgetés után dobszó mellett a törökök eltávoztak.

„Báró Szentkereszti a kormányzó meghagyásából, előrebocsát-

ván az országban léte alatt általa és a hozzátartozók által kimutatott szívesség csekély voltáért és fogyatkozásaiért az ország nevében bocsánatkérését, ő nagyméltósága nevében elbúcsuzott; a török követ szintén az iránta tanusított tisztességért és szívességért köszönetet mondván, bocsánatot kért, hogy a mit tennie kell vala, ő nagyméltóságát személyesen föl nem kereste. Hogy ez miért történt, a kormányzó előtt tudva lehet; neki fáj, hogy kötelességét nem teljesíthette, s nem fogja elmulasztani a fényes portánál megemlítani, mennyi tisztességgel és mily kitüntetve fogadták őt az országban általában mindenütt.

„Junius 27-én ugyanott pihenőt tartván, az Effendi kérte gróf Kollowrátot, adna elismerő irást, hogy őt herceg Lobkovitz nevezte a határelkülönítésnél teljhatalmu biztosnak.

IX. A török főbiztos ajándékai.

„Az Effendi e napon a mieinknek némi csekélységeket osztott ki ajándékol, és pedig Zultner kapitánynak egy veres selyem arcztörölkendőt, (sudarium) melynek szélei mind a négy oldalról ezüst fonallal voltak átszöve; ismét egy kötés (Fasciculus) török dohányt dohánytöltővel együtt. Zultner alhadnagynak selyem zsebkendőt és eserép dohánytöltőt csövel együtt. Kreinitz tolmácsnak két kis selyemkendőt, tarkaszínű selyem dohánytartót, mely ezüst fonallal volt átszöve, Nebelschitz alhadnagynak, a gróf Kollowrát hadsegédének öt aranyat, a mit az nem fogadott el.

„Junius 28-án az Effendi gróf Kollowrátnak egy szép állású s gesztenye színű (coloris badii) török lovat adott ajándékol, selyem takaróval ékesen lezoritva, zablája aranyos, s kardja tokja aranyozott ezüsttel volt diszítve. Fenséges Lobkovitz hercegnek két lepecsételt gyöngyöt. Báró Szentkeresztinek és Ritter Dávidnak megizente, hogy nekik Bukarestből szintén küldeni ajándékot nem fogja elmulasztani.

Ezután gróf Kollowrát kérte az Effendit, adna elismerést arról, hogy ő is a határkijelölési ténynél a török császár teljhatalmu biztosa volt. Ez megtagadta, azért ő is a tegnap kért hasonló elismerés adását megtagadta.

Ezután mindenöket összerakván a biztosok, az Effendihez mentek, s kevés ideig az ott folyó patakocska mellett beszélgetvén s

kávézván, 10 óra körül mindnyájan lóra ültünk, s a hegyet, melynek dombján az egykori német Landscron nevű vár romjai maig látszanak, jobbra elhagyva, Verestoronyra mentünk, s az erősség szűk kapuján dobszó mellett áthaladván, a Károly-utat s az Oltnak szikla-szakadékok és járhatatlan dombos szirttek (Cauté) közötti folyását bámulva, mely mű 1717-ben épült és adatott át a közlekedésnek, a nép által Riul Vaduluj-nak nevezett patakig, mely Erdélyt ausztriai Oláhországtól elválasztja, csaknem 12 óraker elértünk, s hátrahagyván a patak innenső partján a mi földünkön azon vértés katonákat, a kik az ottomán biztost kísérték, mi a nevezett patak hidján átmenve, az Effendit némely boéroknek, a kik puskával felfegyverzett szármos oláhországi paraszttal oda összegyűltek volt, vezetésére hagyva, kíséretére bizta, s mi őt azon helyig kísértük, a hol egy keveset mulatni és ebédelni szándékozott, onnan visszatértünk a mi területünkre; s minthogy a hid végén, a hol a követ oláh földre lépett, egy kis házacska vagy kaliba építettett a végre, hogy az őr az idő sanyarusága elől abban magát megvonhassa, vagyis őrálló-hely volt, melyben jelenleg Springer-ezredbeli lovas katona állott őrt, ime megjelent ott a fenemlitett Josaphát, a ki Oláhországból a török követ mellé rendeltetett, s a boérok által ingereltetve, az általunk oda állított őr miatt lármázni kezdett, s kiabálta, hogy ő azt semmiképen el nem tűri, s a dolgot a már akkor ebédnél ülő Effendi elé vitte. Ez pálczát vett kezébe haragra gerjedetten, s a tényt roszalólag, kísérve más törökök által is, gyorsan a helyszínén termett, s az őr lovát kantárszáránál fogva megragadva, onnan elvezette s az őrt állomáshelyéről elűzte. A zajra mindnyájan oda mentünk, gróf Kollowrát ösztönzésünkre az Effendit sürgette, hogy az őrt állomáshelyére állítsa vissza, a mit az nem engedett meg. Gróf Kollowrát az ellen tiltakozott, az őr odaállításának okát előadta; az őrház otléte, — úgymond erősség arra nézve, hogy mi azon helynek birtokában voltunk, tehát minket megillet a jog, hogy oda őrt állítsunk. „Mint biztosoknak nem illő, hogy erőszakosan bármit is cselekedjenek, de a dolgot szép módon kell elintéznők; szeretik a békét, s egyenetlenségre semmi okot nem akarnak szolgáltatni. A tábornok kétszer kísérelte meg, hogy az őrt helyére visszaálltassa; a török követ — a ki oly nagy haragra gyuladt, hogy a Molaj jónak látta csöndesíteni, s békülékeny eljárásra birni

igyekezett — ellenkezővén benne, kétszer akadályozta meg azt, sőt minthogy a katona nem akart engedni, az Effendi szolgálai közül való egy rendkívül hatalmas külsejű török elállván a helyet, a hol az őrt el kell vala vinni, őt felemelt karjával tiltotta, s hogy azon ne menjen, intette, a ki ha nem engedett volna, a dologból bizonyára nagyobb baj következett volna. Az Effendi azt mondá, hogy ő a fővesztés büntetését ki nem kerülné a Portán, ha ezt megengedné; bontsák le onnét azt a házacskát, vagy ha szándékuk az őrt a hidon állítani fel, tétessék el onnan, s a hidnak a mi területünken levő végéhez helyeztessék. Ezután hozzá adta: ha ti szeretitek a békét, mi is tárt karral fogadjuk, épen ezért az őrt és házikótokat onnan vigyétek el. Megértvén gróf Kollowrát Zultner kapitány és Ritter biztosok jelentését, ezen határra nézve ideiglenesen abban egyeztek meg, hogy a folyónak fele mienk, fele a szomszéd országé, a házikó elrontásába tehát beleegyezett, a mit a mieink azonnal elbontván, az innenső részre hordták át, oda jött az őr is, s oda a honnan elhozott, Josaphát részökről való őrt állított. Így kiegyenlítettvén az ügy, a két ország biztosai abban állapodtak meg, hogy a folyó és hid s ennek megigazitási joga fele részben Erdélyé, felerészben Havasalföldé. Ennek végeztével mindkét fél ebédelni ment, s alig egy óra mulva jött az Effendi, s velünk együtt a szőnyeggel fedett földre leült, s tegnap gróf Kollowrátnak átadott saját határelkülönítő iratát — a mi *J.* alatt a *Napló*-hoz van mellékelve elkérte, arra a kelés napját följegyezve s ismét visszaadva, mielőtt útra indulna, — ugymond — a dolgok ily szerencsés elvégzéséért az istennek hálaát kíván adni, s e czélből kissé csöndességbe visszavonult.

X. Az erdélyi határelkülönítési hitelesített irat.

A tegnap az ottomán biztosnak átadott határelkülönítési Iratot szó szerint ide beigtatni szükségesnek láttuk.

„Minthogy a mi legfelségesebb és leghatalmasabb fejedelmünk és urunk, VI. Károly dicső emlékezetü római császár s Német-, Spanyol-, Magyar- és Csehországok királya, nemkülönben a mi legfelségesebb és leghatalmasabb fejedelmünk és Urunk Mehmet szultán, Ottománok khánja, Ázsia és Görögország császára között 1739. szeptember 18-án létrejött békekötés pontjaiban egyebek közt arra nézve

történt megegyezés, hogy az eddigi Osztrák-Oláhország az ottomán császárság birodalma alá menjen át s mindkét birodalom határai szabályoztassanak; ennél fogva az elébb nevezett római császár halála után örököse, legfenségesebb és leghatalmasabb fejedelmünk és aszszonyunk, Mária Terézia, Magyar- és Csehország királynéja részéről Erdély vezénylő tábornoka, fenséges Lobkovitz herceg marsal által, a neki adott teljhatalom értelmében, ezen határelkülönítési ügyben a helyettesített biztos és gróf Kollowrát Antal, a Platz gyalogezred alvezredese, egybejövén az ottomán birodalom részéről szintén e célra kiküldött igen tisztelt és nagyrebecsült Merku-Fati Mehmet Effendi biztossal, teljhatalmu irásunkat egymásnak előmutattuk.

„S mivelhogy mind az erdélyi, mind az oláhországi lakosok vallomása szerint a határszéli hegyek most nem járhatók s rájuk felmenni lehetetlen, hanem csak messzetávból tekinthetők meg; ezen kívül pedig mindkét rész alattvalói által egyértelműleg erősítettett, hogy a mostani birtoklás által a régi határok sem Erdély, sem Oláhország részéről nincsenek átlépve és megrontva: azért mi ezen állítások alapján, azt határoztuk, hogy ezen megnyugszunk, és így az előlnevezett Oláhországot határai szerkezetében azon állásban meghagyandónak látjuk, a mint az a német birodalom részéről visszabocsáttatott és az ottomán birodalomnak átadatott.

„A miért is a Morarul hegytől, a hol Erdély és Oláhország határai a Bánát felől kezdődnek, azon hidig menvén, melynél a Riu Vaduluj nevű patak az Oltba ömlik, ezt igaz és kétségtelen határu állapítottuk meg, egyszersmind ezen határ átlépését mindkét fél alattvalóinak a legszigorubbán megtiltottuk, hogy azon határ mindkét nép által sértetlenül megtartassék és így a császári szerződések, a mint megirattak, valóban teljesüljenek. Mindezeknek nagyobb hitelességére és erősségéül, ezen általam sajátkezüleg aláírt határelkülönítési irat ama másikkal, az igen tisztelt és nagyrebecsült Merku-Fati Mehmet Effendi által szintén aláírottal kicseréltetett, Kelt Talmácson, junius 28-án 1741.

(P. H.) *Gróf Kollowrát Antal*, m. k.

„Elvégezván azután a törökök isteni tiszteletöket s áldozatukat megtevén: az Effendi megizente, hogy el akar indulni. Mi hozzájuk mentünk s velök együtt lóra ültünk. Egy negyedórai együttmenés

után az Effendi megállott, s egymástól a legemberségesebben elbucszunk; ő ígérte, hogy ránk meg fog emlékezni, s útját Kineny felé folytatta, mi vissza a mi hidunk felé; parancsára a csausz és kíséretéből két szolgálta minket az ő birodalmuk határáig kísért; s minthogy itt némely oláhok a hid szélén állottak, a biztosok egyike, Ritter Dániel előadta, hogy az Effendi nem rendelte azt, hogy ott annyi őr legyen az erdélyi utazók megfizettetésére [taxatio], tehát kívánta, hogy onnan menjenek el; nemkülönben minthogy az erdélyi területen levő hegyekre legeltetés végett a mieinknek a hidon át könnyebb lenne a felmenetel: erre nézve is kérték a csausz által az Effendit, hogy a mint az nekik eddig szabad volt, ezután is szabad legyen. A törökök beleegyeztek, s az oláhokat egyen kívül a hidról eltávolítván, megígérték, hogy azon lesznek, hogy a mint a hidon eddigelé a szomszédos lakosoknak saját hegyeikbe legeltetés végett barmaikat kihajtani szabad volt, ezután is szabad legyen. Ezután gróf Kollowrát erdélyi biztostól néhány arannyal megajándékozta, késelem nélkül visszatértek.

„Mindezeknek nagyobb hitelességére és erősb voltára a „Napló“-t, az alkudozások példányait, a miket birtunk, vagy katonai részről megszerezhettünk, s a mik a kijelölt betűk alatt híven foglaltatnak, pecséteink és aláírásaink erőssége alatt igaz hitünk szerint kiadtuk, útasításunk is ezt tartván. Kelt a Riul Vaduluj nevű folyó hidján jun. 28-n 1741.

(P. H.) *B. Szentkereszti András* m. k.

(P. H.) *Székely Elek*, m. k.

(P. H.) *Kmita János*, m. k.

(P. H.) *Ritter Dániel*, m. k.

(P. H.) *Mósa László*, bizottsági tollvivő, m. k.⁴⁾

XI. E „Napló“ tudományi értéke s kiegészítései.

Bár a figyelmes olvasó maga ítélhet e „Napló“ tudomány értékéről és szükséges kiegészítéséről, még is elmondom róla néhány észrevételemet.

⁴⁾ Eredetije az Országos Levéltár erdélyi osztályában 1741. 621 szám alatt.

A török biztos útasításából kitetszik, hogy e határelkülönítés Belgrádnál kezdve, a Bánát keleti véghatárán levő Morarul hegyig vitetett végbe, a bánáti Engelshoffen tábornok s tartományi parancsnok főbiztonsága alatt. Az erről szerkesztett „Napló“ vagy hivatalos jelentés tehát ezen erdélyinek oly kiegészítője, mely neveli annak tudományi becset. A ki az 1739-ki belgrádi békekötés vagy a belgrád-bánát-erdélyi határjárás történetét alaposan akarja megírni, mindenik határelkülönítési okiratot vagy hivatalos jelentést fel kell használnia.

Az erdélyi és török biztosoknak adott útasításoknak a megtörtént határelkülönítéssel való egybevetéséből kitünik, hogy a török utasítás nemcsak Erdélyre, de Belgrádtól egész az Olt folyóig terjedő területre volt meghatározva, sőt annak az erdélyi határjárásról illető része aránylag kevés, s a dolog elintézése inkább a török biztos tapasztaltságára és erélyére volt bízva, minek az teljmértékben meg is felelt. Jellemző benne a békekötések részleteinek alapos ismerése, azokhoz ragaszkodás, a mi a török diplomatia kiváló ügyességét tanúsítja.

Az erdélyi utasítás csak egy helye érinti a belgrádi békekötést; az 5. 6. pont oly intézkedést foglal magában, melynek a biztosok hasznát sem vehették; mert azok térhelyen elvonuló határszéleknek látható jegyekkel: kővel, halommal való megjelölését tárgyazzák, a minők a kir. kormányzékéi utasítás készítőinek — elméjükben fogtak. A török biztos jókor tudta, hogy oly határokkal lesz dolguk, a hová nem lehet halmot hányni, árkot ásni vagy kőhatárt emelni; de olyakról, a melyek járhatatlanok, s csak látni lehet. A török követ eleinte mindjárt kijelentette, hogy itt csak a hegytetők vehetők fel határu. Az erdélyiek megirták az országgyűlésnek, mely azon nézetét fejezte ki, hogy Erdély területe a hegyek gerinczein túl terjed, a mit tényleges birtoklások eddig kétségbe nem vonhatólag igazolnak. Az országgyűlés az ezekre való éber ügyeletet a kir. kormányzékra bízta. Azonban e határelkülönítés egészen a török biztos felfogása szerint ment végbe, s csak a hegyek jelöltettek ki határpontok gyanánt, úgy, a mint a „Napló“-ban elő van adva.

Az erdélyi utasításnak gyakorlati értékű volt 9-ik pontja, mely „Napló“ szerkesztését rendelte el, s a mi — bár szerkesztője, írói igények nélkül, egyszerű hivatalnok, mind az akkori török-osztrák-

erdélyi diplomáciai tárgyalásokat, mind a különböző nemzetű bizottságok társadalmi érintkezéseit úgy írta le, hogy előadása bár itt-ott terjengő, irálya pongyola, de nem tartalom nélküli, a tényeknél a lélektani indító okok oly élénken s hiven vannak kifejtve, hogy az olvasót bizonyára érdekelni fogja, s a történetíró is sok hasznát veheti. Figyelmes olvasó előtt fel kellett tűnni mindkét útasításnál, mennyire eltérítette a való élet és a meg nem változtatható természeti tényleges állapot a bizottságokat az elmélet eléjük írt útjától; a határokat a helyett, hogy határlevelek s királyi adományok útmutatása nyomán halomról-halomra, jegyről-jegyre menve járják s jelöljék ki és újítsák meg; fölvtették két végpontul a Morarul hegyet és Olt folyót, s a hótakart havasokba és hegygerinczekre ki sem menve, szomszédos lakók vallomásai alapján a határalkotó nagyobb hegyeket sok mérföldnyi távolságra hatáarul kijelölték, s két ország határait csak szemlélet után állapították meg, de a minek az elfogadás és élet hamar jogerőt adott, s bevégzett ténynyé tett.

A határhegyek neveit a német fordító után s a „Napló“ közlése szerint hiven adtam, azért, mert az eredeti forrást bántani, módosítani nem szabad. Sajnálom, hogy a *C* jelzetű földabrosz eltűnt, de azt hiszem, abba a hegynevek a „Napló“ szerint voltak bejegyezve. A múlt század közepéről való földabrosznak nem tudtam nyomára jönni; első feléből van egy Nürnbergben év nélkül VI. Károly császár életében kiadott földabrosz, de az hasznavehetetlen, sem a hegyek, sem a folyók megjegyezve használhatólag nincsenek. Az 1786-ki II. József-féle, az 1848. előtti és az 1855-ki abszolút korszakbeli erdélyi földabroszokban néhány hegynév nincs meg, sok el van oláhosítva, a mik meg vannak, nem a „Napló“ előadási sorában következnek; elannyira, hogy e határok geographiájára külön, tüzetes és hosszú tanulmány szükséges, hogy az előadás egészen átlátszó legyen.

Álljanak itt negyedik forrásul a „Napló“ hegynevei eredeti alakjukban. A ki ír e tárgyról, összehasonlítja majd őket, s észreveszi: melyiknél? miért változott meg a régi név? S akár tudatlanság, akár nemzeti előítélet műve az, a helyes elnevezést fogadni el és használni hihetően lesz bátorsága s bir rá elég igazságszeretettel.